

2.

A mássalhangzó-rendszerrel kapcsolatos problémák

6. Keletkező mássalhangzók az ómagyar korban

4. A *h* fonéma keletkezése

$\chi > h$ képzés helyének eltolódása

11–13. század

6. Keletkező mássalhangzók az ómagyar korban

5. A *ty* fonéma keletkezése

$t + j > ty$ (összeolvadás) — ómagyar kor

$t + j > cś$ — ősmagyar kor

a) hiánya

t végű igék

+ $-j$ felszólítómódjel

$-j$ tárgyas személyrag

kétféle viselkedés:

6. Keletkező mássalhangzók az ómagyar korban

5. A *ty* fonéma keletkezése

a) felszólító mód jele

– ősmagyar kori

ha a *t* előtt mgh: $ccs' > ss$

ha a *t* előtt msh: *cs*

b) tárgyas személyrag

– ómagyar kori

ha a *t* előtt mgh: *tty*

ha a *t* előtt msh: *ty*

6. Keletkező mássalhangzók az ómagyar korban

5. A *ty* fonéma keletkezése

a) keletkezése

– ómagyar korban

de: a kronológiáját nem könnyű megállapítani

– tény: szövegekben vannak $t + j$ kapcsolatok

HB. *Latiatuc*

de: $t+j$ olvasat [látjätuk]

oka:

6. Keletkező mássalhangzók az ómagyar korban

5. A *ty* fonéma keletkezése

a) keletkezése

- HB.: hosszú msh-k jelölése

oggun, vimagguc

> *tty*-t is jelölte volna: *Lattiatuc*

- forrása:

tárgyas személyragozásban a *t + j* összeolvadása

JókK.: *latthattyauala*

6. Keletkező mássalhangzók az ómagyar korban

6. A *gy* fonéma keletkezése

problémás jelenség

džs > *gy* dezaffrikáció, depalatalizáció?

6. Keletkező mássalhangzók az ómagyar korban

7. A *dz* fonéma keletkezése

16. sz. elején jelenik meg előzményei:

– *-doz/dëz/-döz* képző

maradozunk

– *-z* igeképző *gy* végű szóhoz: *jegyzezi*

– *z > dz* affrikáció: *mazzag*

írasmódja: *ch, cz, dz, dzc*

6. Keletkező mássalhangzók az ómagyar korban

Összegezve

1. keletkező msh-k:

- a) *c, zs* — elsősorban idegen nyelvi hatás
- b) *v, h, ty, gy, dz* — belső változások eredménye

2. msh-rendszer az ómagyar kor végén

fő jellemzők:

- a) zöngés-zöngétlen szembenállás kiteljesedése
- b) hosszú msh-k rendszere teljes lett

3.

A szó eleji mássalhangzó-torlódással kapcsolatos problémák

1. A mássalhangzó-torlódásokról általában

magyar nyelv jellegzetes vonása:

szó eleji msh-torlódásokat igyekeznek megszüntetni

1. milyen régi ez a sajátosság?

– rokon nyelvek

sv. *skave* > fi. *kapa* 'szárított hal'

óizl. *frouva* > fi. *rouva* 'asszony'

> fgr. alapnyelv: nem kedveli a torlódást

– ősmagyar kor – török nyelvek

1. A mássalhangzó-torlódásokról általában

2. hogyan viszonyul hozzá a nyelvünk később?

mai nyelvben: vannak torlódásos szavak

– hangutánzó szavak

– 1-2 régi jövevényszó

– sok új jövevényszó

nyelvemlékekben

1. A mássalhangzó-torlódásokról általában

3. a feloldás lefolyása

a) időbeliség

- sokáig megmarad a torlódás

istálló — 1291: *Stallo*, 1352: *Stallou*

- már az első előfordulás a feloldott formában

asztal — 1293: *oztol*, 1354: *Kysasztal*

- váltakozik a két forma hosszú ideig

1274: *Brekyne* — 1279: *Berekenye*

1. A mássalhangzó-torlódásokról általában

3. a feloldás lefolyása

b) nyelvi szintek

különbség a köznyelvi és nyelvjárási formákban

– köznyelvi: torlódásos, nyelvjárási: feloldott

drága — nyj. *darága, dárága, dërága*

gróf — nyj. *geróf*

– köznyelvi: feloldott, nyelvjárási: torlódásos

barázda — nyj. *brázda*

1. A mássalhangzó-torlódásokról általában

3. a feloldás lefolyása

c) nyelvföldrajz

- torlódások feloldása: keleti nyj.-ok
- torlódásos megmaradása: nyugati nyj.-ok

2. A mássalhangzó-torlódások feloldási módjai

1. a torlódás elé előtéhang kerül
 - ómagyarban is
 - msh-kapcsolat: *s, sz, z, zs* + explozív (pl. *st-, szt-*)
mások: kivételesen
szl. *dvor* > m. *udvar*
 - közszavakban és tulajdonnevekben is
 - a) közszavakban
 - b) tulajdonnevekben

2. A mássalhangzó-torlódások feloldási módjai

1. a torlódás elé előtét hang kerül

– milyen előtét hanggal?

a) ha a torlódást követő mgh.: veláris >

– a következő mgh-val megegyező hang

(főleg ha az *u, o, a*)

asztal, Osztopán

– *i ~ ë* (főleg ha a következő mgh *á*)

istálló, Esztár

2. A mássalhangzó-torlódások feloldási módjai

1. a torlódás elé előtéthang kerül

– milyen előtéthanggal?

b) ha a torlódást követő mgh.: palatális >

i ~ ë

Esztergom